

GLOSA

K jednomu mýtu ohledně milosti pro Václava Havla

Jan Kudrna*

Abstrakt: Ve třetí čtvrtině prosince 1989 udělil tehdejší předseda československé vlády, vykonávající současně pravomoci prezidenta republiky v době uprázdnění tohoto úřadu, milost Václavu Havlovi, kandidátu na úřad prezidenta republiky. Potřebnost udělení této milosti je jak přímým účastníkem, tedy tehdejším předsedou vlády, tak i historiky, opakovaně zdůvodňována tím, že podle tehdejšího práva mohl být prezidentem republiky zvolen pouze trestně bezúhonný člověk. Tento článek ukazuje, že ačkoliv se toto vysvětlení stále traduje a objevuje v mnoha historických publikacích věnovaných přelomu roku 1989, nezakládá se na pravdě. Československý právní řád v tehdejší době podmínku bezúhonnosti nestanovoval, naopak výslovně uváděl, že zvolen může být každý občan, mj. „bez ohledu na svou předchozí činnost“. Otevřenou otázkou, patrně pro historiky, zůstává, jaký byl důvod či úvahy obou účastníků, tedy tehdejšího a budoucího předsedy vlády na straně jedné a budoucího prezidenta republiky na straně druhé.

Klíčová slova: Václav Havel, Marián Čalfa, milost, volba, prezident republiky, bezúhonnost, 1989

Úvod

Je vcelku běžné, že minulé události jsou zahaleny nejasnostmi, tím více, čím jsou od nás v čase vzdálenější. Naopak se očekává, že věci nedávné jsou dobře zdokumentované a neponechávají žádný prostor pro otázky a bádání. Toto očekávání se ale vždy nenaplní. Jedním z příkladů může být případ milosti, která byla Václavu Havlovi jako postupně krystalizujícímu kandidátovi rodičí se občanské společnosti v Československu udělena po schůzce s tehdejším předsedou federální vlády Mariánem Čalfou, na které byla mj. probírána možnost dalšího postupu ve věci provedení volby V. Havla prezidentem republiky.

O tom, že tato milost byla udělena a z jakých důvodů, podávají svědectví především přímí aktéři a přebírají je od nich historici. Klíčovým východiskem je přímé vyjádření M. Čalfy pro historika Jiřího Suka. V něm uvádí doslova: *„On totiž nemohl být formálně prezidentem republiky, protože to byl trestaný člověk a byl podmíněčně propuštěn z výkonu trestu. Takže já jsem mu musel udělit milost. Václav Havel má ode mě – na místě prezidenta republiky, protože já jsem z ústavy převzal jeho pravomoci – podepsanou milost. To byly absurdity doby. Tak jsem ho prostě očistil, protože všichni teď vědí, jak jsme pořád drželi ústavu. Což byla výchozí situace, ústavnost těchhle změn, což pak šíleně svět akceptoval. Že se tu nestřílelo jako v Rumunsku, nehonilo se přes zdi, že to bylo přísně ústavní, pod tlakem, ale ty kroky byly v souladu s ústavou udělány. Tak bylo potřeba ho očistit.“¹*

* Doc. JUDr. Jan Kudrna, Ph.D., člen katedry ústavního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy a katedry veřejného práva Fakulty bezpečnostního managementu Policejní akademie České republiky. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8009-4294>. Scopus ID 57197853204. WoS ID HGD-6499-2022.

¹ SUK, J. K prosazení kandidatury Václava Havla na úřad prezidenta v prosinci 1989. Dokumenty a svědectví. *Soudobé dějiny*. 1999, roč. 6, č. 2–3, s. 365.

Skutečnost udělení milosti z těchto důvodů opakuje J. Suk ve své knize *Labyrintem revoluce*. Doplňuje také, jakého skutku se měla milost týkat, konkrétně odsouzení z května 1989.² Totéž uvádí ve své knize *Vabank* také Michael Kocáb, a to na základě vlastního přímého rozhovoru s M. Čálfou v roce 2019.³ Shodnou skutečnost uvádí také Daniel Kaiser ve svém životopisu V. Havla s tím, že dodává, že šlo o „podmínku“, která nad ním „stále visela“.⁴ Na tuto záležitost a zmínku o ní v Koordinačním centru Občanského fóra si také vzpomněl, avšak jen v obecné rovině, JUDr. Josef Lžičař, dlouholetý obhájce V. Havla a po zvolení prezidentem jeho první vedoucí Kanceláře prezidenta republiky.⁵

Tento obšírný úvod je důležitý proto, že samotná listina o udělení milosti není ve veřejných archivech dostupná.⁶ Nicméně lze mít za potvrzené, že milost V. Havlovi byla M. Čálfou, tedy předsedou československé vlády vykonávajícím podle čl. 64 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci, v platném znění, stanovené pravomoci prezidenta republiky, udělena.

Pro tuto chvíli, vzhledem k absenci uvedené listiny, nelze přesně zjistit, kdy se tak stalo. J. Suk uvádí, že milost byla V. Havlovi „během několika dní doručena poštou“.⁷ Lze tedy předpokládat, že se tak stalo někdy během zhruba týdne po předmětné schůzce, tedy mezi 15. a 22. prosincem 1989.

Co je možné dovodit, to je rozsah milosti, a to nad rámec relativně obecného tvrzení J. Suka uvedeného výše. Této záležitosti bude věnována část tohoto textu.

Nejzásadnější však je, zda opravdu bylo z právního hlediska nezbytné milost udělit. Bylo skutečně formálně právně nezbytné, aby kandidát na funkci prezidenta byl trestně bezúhonný? Účelem tohoto článku je vyjádřit se především k této záležitosti. Odpověď na tuto otázku může mít svou cenu pro historiky a jejich interpretaci některých okamžiků událostí roku 1989.

1. Trestní perzekuce Václava Havla

Václav Havel byl trestním soudem pravomocně odsouzen dvakrát. Poprvé se tak stalo 23. října 1979 pro trestný čin podvracení republiky dle § 98 trestního zákona, tedy zákona č. 140/1961 Sb. v tehdy platném znění, viz rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 1 T 23/79.⁸ Jednalo se o proces se skupinou disidentů, členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a signatářů Charty 77. Pro účely tohoto článku není podstata případu důležitá a lze v této věci odkázat na bohatou literaturu.⁹ Rozhodující z hlediska bezúhonnosti v prosinci 1989 je otázka trestu. Tím byl původní nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 4,5 roku.

² SUK, J. *Labyrintem revoluce*. Praha: Prostor, 2003, s. 226.

³ KOCÁB, M. *Vabank*. Praha: Euromedia Group, 2019, s. 302.

⁴ KAISER, D. *Disident. Václav Havel 1936–1989*. Praha: Paseka, 2009, s. 227.

⁵ V telefonickém rozhovoru s autorem dne 26. listopadu 2024.

⁶ Listina nebyla nalezena v Archivu Kanceláře prezidenta republiky, jak jsem byl vyrozuměn dne 25. února 2025, ani v Národním archivu, jak mi bylo sděleno dne 19. března 2025.

⁷ SUK, J. *Labyrintem revoluce*, s. 226.

⁸ Celý text rozsudku je dostupný online v archivu Knihovny Václava Havla: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/18116> [cit. 2025-06-23].

⁹ Viz např. HRON, J. *Perzekuce Václava Havla. Dopisy a dokumenty z let 1968–1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2015; Dále KAISER, D. *Disident. Václav Havel 1936–1989*; nebo také ŽANTOVSKÝ, M. *Havel*. Praha: Argo, 2014.

Podruhé byl V. Havel pravomocně odsouzen dne 21. března 1989, a to pro trestný čin podněcování dle § 164 trestního zákona, tedy zákona č. 140/1961 Sb., a za přečin dle § 6 písm. a) zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech, v tehdy platném znění, viz rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 5 To 50/89.¹⁰ V tomto případě byl opět uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, a to v trvání 8 měsíců. Z výkonu tohoto trestu byl V. Havel podmíněně propuštěn dne 17. května 1989 usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4, č. j. Pp 138/89.¹¹

Pokud se jedná o důsledky obou odsouzení pro bezúhonnost V. Havla, situace byla před jeho volbou prezidentem republiky následující. V případě prvního rozsudku již byly splněny podmínky pro zahlazení odsouzení běžnou cestou předpokládanou zákonem s ohledem na § 69 odst. 1 písm. b) již citovaného trestního zákona. Nárok na zahlazení odsouzení vznikl po 5 letech řádného života po propuštění. K propuštění došlo v únoru 1983, nárok na zahlazení odsouzení vznikl v únoru 1988.

I kdyby k zahlazení odsouzení nedošlo formálně procesní cestou, vztahovala by se na tento případ amnestie vyhlášená rozhodnutím prezidenta republiky Gustáva Husáka dne 8. prosince 1989 pod č. 150/1989 Sb. Viz výslovně ustanovení čl. IV bod 2 ve spojení s čl. I a II.

Tedy pokud se jedná o trestní případ z roku 1979, byl V. Havel v prosinci 1989 osobou bezúhonnou. Jiná však byla situace odsouzení z předjaří 1989. V této věci ještě neuplynula zákonem předpokládaná doba, po jejímž uplynutí se odsouzený osvědčil a hledělo se na něj jako na bezúhonného. Výše citovaná amnestie prezidenta republiky zahrnovala pouze přečin podle § 6 písm. a) zákona č. 150/1969 Sb. v tehdy platném znění. Na případ trestného činu podněcování dle § 164 tehdy platného trestního zákona se zmíněná amnestie prezidenta republiky nevztahovala.

Pokud by tedy výklad práva měl vést k tomu, že předchozí odsouzení za trestný čin bylo překážkou ve výkonu volebního práva, spočívala by v případě V. Havla v odsouzení za trestný čin podněcování podle § 164 tehdy platného trestního zákona. Z materiálního hlediska se tedy milost udělená M. Čálfou v druhé polovině prosince 1989 mohla týkat pouze tohoto deliktu, za který byl V. Havel pravomocně odsouzen. Připustíme i možnost, že milost zahrnula také ostatní části rozsudků, to v případě, že neproběhla formální řízení o zahlazení odsouzení.

Klíčová otázka však je jiná: existovala podle tehdy platného práva překážka kandidatury a zvolení Václava Havla prezidentem republiky?

2. Podmínky volitelnosti prezidentem republiky podle československého práva v roce 1989

Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění platném v prosinci 1989, ve svém čl. 62 odst. 1 stanovil, že prezidentem republiky může být zvolen každý občan, který je volitelný za poslance Federálního shromáždění. Tuto záležitost řeší čl. 3 odst. 1 ústavy z roku 1960, tedy ústavního zákona č. 100/1960 Sb., v tehdy platném znění. Ten konstatuje, že volit může každý občan, který dosáhl věku 18 let, a zvolen může být každý občan, který dosáhl věku 21 let. Stanovení podmínek výkonu volebního práva ve vztahu

¹⁰ Celý text rozsudku je dostupný online v archivu Knihovny Václava Havla: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/20972> [cit. 2025-06-23].

¹¹ Text usnesení je dostupný online v archivu Knihovny Václava Havla: <https://archive.vaclavhavel-library.org/Archive/Detail/20969> [cit. 2025-06-23].

k funkci poslance svěřoval ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve svém čl. 30 odst. 4 zvláštnímu zákonu Federálního shromáždění.

Tímto zákonem byl zákon č. 44/1971 Sb., o volbách do Federálního shromáždění. Ten ve svém § 3 stanovil jako překážky ve výkonu volebního práva pouze omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům, respektive výkon trestu odnětí svobody či vazby. Vykonaný trest, tedy záznam v trestním rejstříku, takovou překážkou podle zákona nebyl. Podle tehdy platného trestního zákona, zákon č. 140/1961 Sb., již ani nebylo možné uložit trest ztráty čestných práv občanských, jak to umožňoval trestní zákon č. 86/1950 Sb. ve svém § 44 odst. 1 písm. a) výslovně pro volební právo.

V případě citovaného volebního zákona bychom přirozeně mohli zvažovat ještě § 1, které konstatovalo následující: „*Pracující lid volí za poslance Federálního shromáždění občany oddané věci socialismu, politicky i odborně vyspělé s vysokými morálními vlastnostmi, schopné zabezpečovat úkoly Federálního shromáždění a organizovat a sjednocovat tvůrčí síly pracujících v úsilí o všestranný rozvoj socialistické společnosti.*“ Toto ustanovení však má zjevně především proklamativní charakter a je adresováno zejména orgánům Národní fronty v rámci procesu nominace kandidátů. Pokud by měla existovat překážka ve výkonu volebního práva ve formě absence trestní bezúhonnosti, vyžadovala by zahrnutí do § 3 téhož zákona, včetně jasné definice, co je onou bezúhonností myšleno, např. zda zahrnuje odsouzení za úmyslné, nebo i nedbalostní trestné činy apod.

Úvahu, že překážkou ve výkonu volebního práva nebyl vykonaný trest, lze podpořit i závěry dobové odborné literatury. Autoři komentáře k Ústavě ČSSR vydaného roku 1988¹² jednak takovou překážku vůbec nezmiňují, což by bylo lze očekávat, jednak zdůrazňují přiznání volebního práva mj. *bez ohledu na předchozí činnost* kandidáta. Shodně se vyjadřují dobové učebnice státního práva.¹³ V této věci autoři odkazují mj. na ustanovení volebních zákonů obou národních rad, v obou případech se jednalo o § 3 odst. 1.¹⁴ Je pravdou, že zákon o volbách do Federálního shromáždění „předchozí činnost“ jako eventuální překážku výkonu volebního práva výslovně nezakazuje. Nicméně s ohledem na jasnost § 3 zákona č. 44/1971 Sb., o volbách do Federálního shromáždění, neobsahujícího podmínku bezúhonnosti, ve spojení s citovanými ustanoveními ústavních zákonů, a také s ohledem na jednotnost výkladu a aplikace práva, jsou dle mého názoru závěry jednoznačné.

Lapidárně řečeno, spíše by určitá osoba nebyla Národní frontou, nebo v prosinci 1989 dalšími zapojenými orgány, nominována z politických důvodů, než že by byla aplikována složitá, ale především nepodložená právní konstrukce o právní překážce výkonu volebního práva z důvodu minulého trestního odsouzení dotyčné osoby. Dodejme, že v prosinci 1989 už Národní fronta na svou činnost fakticky rezignovala a tím, kdo zajistil nominaci kandidáta na prezidenta republiky, byl předseda federální vlády.

Jak z výše uvedeného vyplývá, v případě V. Havla v prosinci 1989 neexistovala překážka ve výkonu volebního práva, tedy *právní* překážka jeho volitelnosti prezidentem republiky. Přesto však k udělení milosti V. Havlovi ze strany M. Čalfy s výše uvedeným zdůvodněním zjevně došlo.¹⁵

¹² Kol. autorů. *Československá ústava. Komentář*. Praha: Panorama, 1988, s. 60.

¹³ Kol. autorů. *Státní právo ČSSR*. Praha: Panorama, 1985, s. 187; kol. autorů. *Československé státní právo*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 200; FLEGL, V. *Ústavní základy Československé socialistické republiky*. Praha: Svoboda, 1981, s. 58; kol. autorů. *Základní práva, svobody a povinnosti občanů ČSSR*. Praha: Svoboda, 1981, s. 147.

¹⁴ Zákon č. 53/1971 Sb. o volbách do České národní rady a zákon č. 55/1971 Sb. o volbách do Slovenské národní rady.

¹⁵ Viz výše citované osobní vyjádření Mariána Čalfy pro Jiřího Suka.

Závěr

Případ milosti udělené Václavu Havlovi v třetí čtvrtině prosince 1989 ukazuje na to, že neexistovala právní nezbytnost jejího udělení. V. Havel mohl být prezidentem republiky zvolen bez jakýchkoliv právních překážek. Přirozeně nelze vyloučit důvody politické anebo důvody osobní, v tom případě na straně jednoho či druhého účastníka schůzky konané dne 15. prosince 1989.

Mezi obecné důvody politické snad mohla patřit obava z toho, jak nominaci kandidáta se záznamem v rejstříku trestů přijme široká veřejnost, respektive poslanci Federálního shromáždění, které V. Havel typově označil jako „*předsedkyně svazu žen, náčelník generálního štábu a další*.“¹⁶ Pokud se jedná o veřejnost, nelze tuto obavu zcela vyloučit. Ačkoliv byl V. Havel představován a znám jako disident a politický vězeň, což bylo podáváno jako doklad morální integrity a záruka žádoucího směru dalšího vývoje, je také pravdou, že pro část veřejnosti je důležité, zda člověk nemá záznam v trestním rejstříku. Pokud se jedná o možnou prudérnost poslanců Federálního shromáždění, větším problémem pro ně spíše musel být fakt, že jim byl jako kandidát navržen „arcinepřítel“ režimu, za který byli o tři roky dříve zvoleni a na jehož demontáži se měli podílet.

O rovině osobní těžko spekulovat. Je ale skutečností, že přijetí milosti ze strany V. Havla v sobě skrývá také kontroverzi. Nese v sobě totiž také prvek přijetí uloženého trestu.¹⁷ Hodnocení Petra Pitharta, že nabídka M. Čalfy zařídít zvolení V. Havla prezidentem byla dobrá pro všechny,¹⁸ je převážně správné, nicméně uvedená nabídka obsahovala i některé skryté a problematické prvky.

V dané době tato drobná část tehdejšího dějinného hnutí nedošla širší známosti a tedy ničemu neuškodila. Jedná se ale o stále otevřenou záležitost a příležitost pro historiky a jejich bádání, jaké byly okolnosti udělení popsané milosti. S jistotou lze říct, že neměla objektivní právní důvody, jak se stále traduje.

¹⁶ KAISER, D. *Disident. Václav Havel 1936–1989*, s. 227.

¹⁷ Analogicky lze odkázat na problematiku institutu tzv. upravení vztahu s ČSSR podle Směrnice o úpravě právních vztahů Československé socialistické republiky k občanům, kteří se zdržují v cizině bez povolení československých úřadů, schválené usnesením vlády ČSSR č. 58 z 16. března 1977. Řada osob, které z Československa uprchly a byly pravomocně odsouzené pro trestný čin nedovoleného opuštění republiky, odmítla využít tuto možnost. Důvodů bylo obvykle více, ale často tak činily mj. kvůli podmínce podání žádosti o milost prezidentu republiky. Tento krok uprchlíci mnohdy vnímali jako legitimizaci postupu československého státu vůči nim, včetně uloženého trestu. Viz např. RYCHLÍK, J. Na západ je cesta dlouhá. *Paměť a dějiny*. 2015, roč. 9, č. 3, s. 11. Text je dostupný z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1503/003-014.pdf> [cit. 2025-06-23]. K této problematice se vyjadřuje také např. ULČ, O. *Velikáni a malikáni*. Praha: Šulc a Švarc, 2012, s. 210 an.

¹⁸ PITHART, P. *Devětaosmdesátý*. Praha: Academia, 2009, s. 157.

One Myth about the Pardon for Václav Havel

Jan Kudrna (<https://orcid.org/0000-0001-8009-4294>)

Abstract: In the third quarter of December 1989, the then Prime Minister of Czechoslovakia, who was also acting as President of the Republic at the time due to the vacancy of that office, granted a pardon to Václav Havel, a candidate for the office of President of the Republic. The reason for granting this pardon has been repeatedly justified by both the direct participant, i.e. the then Prime Minister, and historians, on the grounds that, according to the law at the time, only a person with a clean criminal record could be elected President of the Republic. This article shows that although this explanation is still widely accepted and appears in many historical publications devoted to the turn of 1989, it is not based on truth. The Czechoslovak legal system at the time did not stipulate a condition of good character; on the contrary, it explicitly stated that any citizen could be elected, “regardless of their previous activities”. The question of what the reasons or considerations of both participants were, i.e. the then and future prime minister on the one hand and the future president of the republic on the other, remains open, probably for historians.

Keywords: Václav Havel, Marián Čalfa, pardon, election, President of the Republic, integrity, 1989